

Jeles napok újévtől karácsonyig

2024 december 14. Flag

Szöveg méret

Mentés

-
-
-

- [0](#)

Még nincs értékelve

Mérték

A naptár szerepe, jelentősége lényegesen nagyobb volt hajdanán, mint manapság. Jankovics Marcell alaptézise, hogy minden nagy ókori civilizáció vallása alapvetően égitestkultusz volt, és meglepően pontos naptárral is rendelkezett.

A kiváló filmrendező és művelődéstörténész Jeles napok című posztumusz könyvében a rá jellemző univerzális szemlélettel, elragadó elbeszélői stílussal kalauzolja végig az olvasót a naptári év jeles napjain, Janus római isten ünnepétől a téli napfordulóig, Jézus Krisztus születésnapjáig.

„Péter és Pál (tudjuk) nyárban / Összeférnek a naptárban, / Könnyű nekik ott szerényen / Megárulni egy gyékényen...” Ki ne ismerné Arany János százhetven éve írt híres elbeszélői költeményét, A fülemlét, amely ironikus példázat a magyar emberek kicsinyes veszekedő-pereskedő szokásáról? És ki ne tudná – még az is, aki nemigen tartja számon, hogy melyik hónap melyik napján milyen névnapo(ka)t ünneplünk –, hogy Péter és Pál napja június 29-én van a naptárban?

De miért vannak együtt, és miért éppen ezen a nyár elejei verőfényes napon – erre is választ kapunk Jankovics Marcell Jeles napok című posztumusz remekművét olvasva, amely az idej adventi könyvek egyik legszebb és legérdekesebb darabja. A Méry Ratio Kiadó által közrebocsátott könyv érdekfeszítő időutazásra hív és kalauzol a csillagok útján a régmúlt jelképekben gazdag, csodálatos világába, és felemelő szellemi élményt nyújt a jeles napok bemutatásával az év kezdetétől, Janus római isten ünnepétől a téli napfordulóig, Jézus karácsonyi születésnapjáig.

Fotó: Fodor Tamás

A három és fél éve elhunyt polihisztor m?vész és tudós a népszerű, sikeres animációs filmjei készítésével párhuzamosan komoly kultúr- és m?vel?déstörténeti könyveket írt. Évtizedeken át vizsgálta, elemezte az ókori mítoszok, a bibliai történetek és a magyar népmesék szóképeit és jelképeit. Ennek során rájött arra, milyen óriási jelent?sege volt a tradicionális társadalmakban a csillagos ég rendszeres megfigyelésének, a természeti és a kozmikus rend vallásos élménnyé emelkedett tiszteletének. Már a múlt század végén megjelent Jelkép-

kalendárium című könyvében leszögezte, hogy a naptár szerepe, jelentősége lényegesen nagyobb volt hajdanán, mint manapság. Alaptézise, hogy minden nagy ókori civilizáció vallása alapvetően égitestkultusz volt, és meglepően pontos naptárral is rendelkezett.

Az égitesteknek, mindennekelt a Napnak és a Holdnak a tisztelete egyfelől annak a felismerésnek tulajdonítható, hogy „ők” szabják meg számunkra a létezés kereteit és feltételeit: az évszakok körforgását, a növények sarjadzásának, az állatok vándorlásának időpontját, másfelől az ebből fakadó igénynek, hogy kiismerjük az égiek „rendelkezéseit”, és ha megváltoztatni nem is tudjuk őket, legalább élni tudjunk velük.

Tamás

A holisztikusan és vizuálisan gondolkodó Jankovics felfedezte és szó szerint meglátta, mi minden van egy-egy jeles naptári dátum, névnap mögött: csillagászati adatok, természeti, időjárási jelenségek, időszakos mezőgazdasági tevékenységek, ünnepi szokások, jelképes cselekedetek és tilalmak, babonák, szólások, tréfák, játékok, legendás történetek: katolikus szentek élettörténetei meg pogány istenek mítoszai. És mindezek segítenek hozzá, hogy az adott naptári, illetve névnapok eredetét, jelentését és kulturális összefüggéseit meglássuk és megértsük.

Így például Péter és Pál közös névnapjának, ünnepének eredetét, összefüggéseit is. Jankovics holisztikus szemléletének, összehasonlító elemző módszerének és vizuális kifejezőmódjának jellegzetes példája a különféle – szerteágazó, mégis egy irányba tartó – történelmi, mitológiai, kulturális jelek, jelképek, csillagképek koherens, harmonikus rendszerbe foglalása.

Szerinte „méltó és igazságos, hogy Péter, az apostolfejedelem és Pál, a népek térítő apostola együtt olyan kiemelt helyen szerepeljenek a naptárban, amilyen a nyári napfordulóval kezdődő csillagászati hónap első dekádja”. Június 29-e ketten igazi névünnepe, már csak azért is, mert a hagyomány szerint mindkettőjüket ezen a napon végezték ki 67-ben Rómában. Pétert keresztre feszítették – saját kérésére fejjel lefelé, mert nem tartotta illendőnek, hogy úgy haljon meg, mint a Mestere –, Pált viszont lefejezték; mint római polgárt e tisztes halálmód megillette.

Fotó: Fodor Tamás

Ünnepük fényét emeli, hogy ekkortájt üli az egyház Róma első keresztény vértanúinak emlékűnnepét, akik az egyház tanítása szerint Péter és Pál tanítványai voltak, s akiket Nero császár a 64. évi római tűzvész okán tömegesen végeztetett ki. A XII–XIII. században még június 22-én, a XVI. századtól június 24-én ülték, 1969-től pedig június 30-án ülik meg ünnepüket. Az első vértanú ünnepé összemósódott a „tízezer vértanúéval”, akikről június 22-én emlékezett meg a régi egyház. A tízezer vértanú – Acatius (Szent Ákos) és katonatársai – egy kereszties hadjáratok korában költött legenda szerint Hadrianus császár idején haltak meg hitükért; az Ararát hegyéről lehajigált testüket tövises karók nyársalták fel.

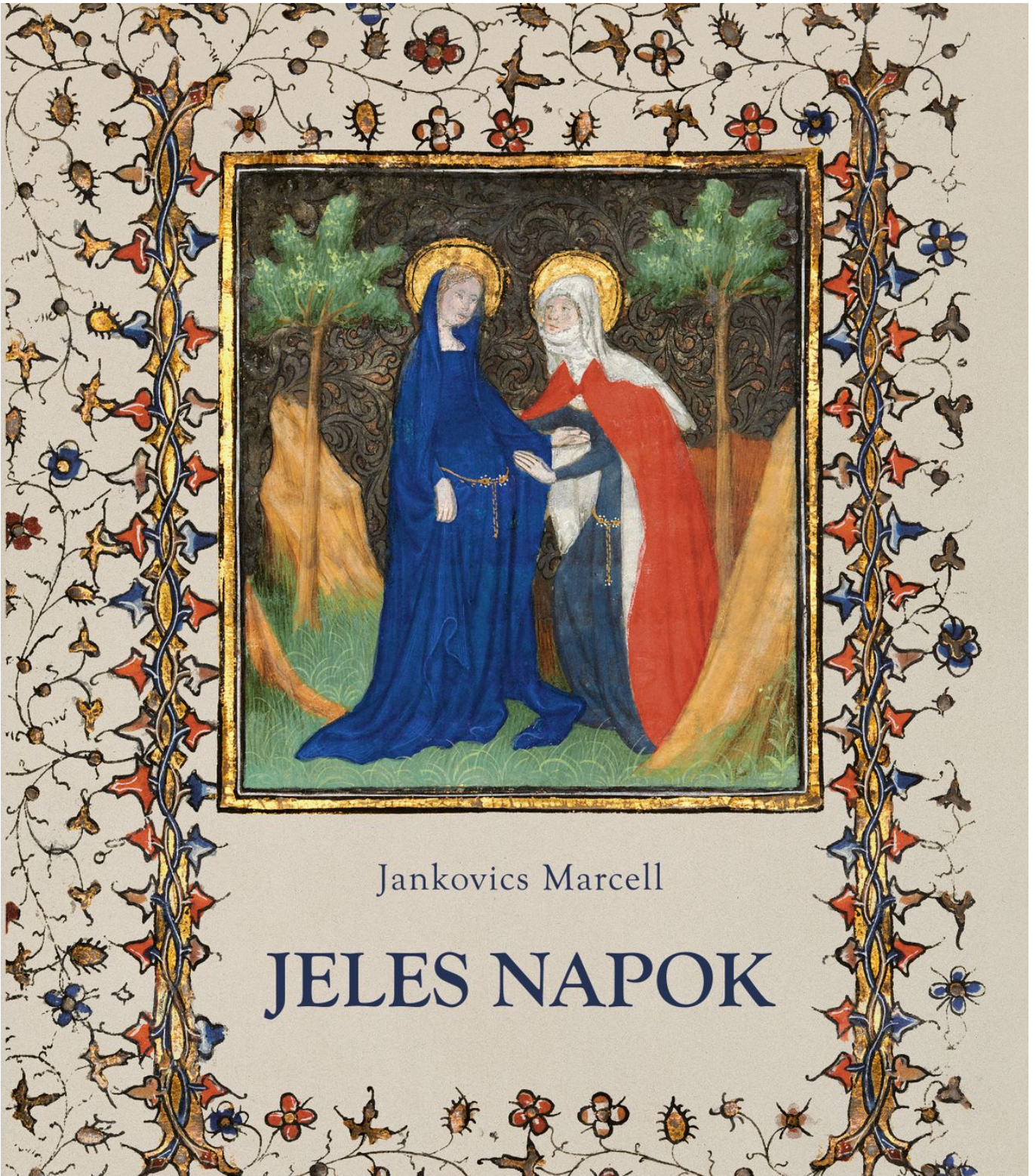
Jankovics szerint nem lehetetlen, hogy Péter (a neve ógörögül és latinul is sziklát jelent) napja megválasztásába az egyiptomi csillaghit is belejátszott. A nyári napfordulót jelképező „fényhegyekre” gondol, amelyeken valóban nem vesznek erőt a „pokol kapui”. A biblikus legendai hagyományban ennek párhuzamaként Sámson Isten hegyére viszi Gáza kapuit, Jézus pedig a pokolra szállva szétzúzza annak kapuit. A napválasztás mellett szól a „tízezer vértanú” legendája. A mondottakon kívül mi egyéb indokolhatta volna, hogy az Ararátot (bibliai fogalmak szerint a világhegyet) szerepeltet? legenda mártírjainak ünnepét épp olyan időpontra tették, amikor a Nap pályája csúcsára kapaszkodott?

A nyári napfordulónak mint csillagászati jelenségnek tehát döntő szerepe lehetett a Péter-Pál nap kiválasztásában. Ezzel összefügg a Szent Péter pálcája (Orion öve) népi csillagképnév, ez ugyanis értelemszerűen azt jelenti, hogy az „egyszerű nép” Oriont, a napfordulat csillagképét mások mellett Szent Péter képmásának is tekintette, nyilvánvalóan a Péter-nap dátumához igazodva.

Az Orion és Orion öve név régi magyar változatainak egy egész csoportja az aratásra utal: Kaszáscsillag, Kaszahúgy, Egészkenyér, Félfenyér, Győjtők, Marokverők, Rendcsillag, Rónaörz és így tovább. E körbe illik a Sirius Ebédhordó, Szilkehordó neve – azokat a leányokat, asszonyokat illették e névvel, akik az aratóknak vitték az ebédet –, valamint a Tejút török eredetű, mesékben is ismert Szómasút (Szalmásút) elnevezése. Péter-Pál napját még a nagyvárosi köztudat is az aratás kezdőnapjaként tartja számon. Valójában nem ekkor, hanem a július 2-i sarlós boldogasszony napján suhintott először a kasza, amikor a katolikusság a XIII. századtól a Jézussal várandós Máriának Erzsébetnél, Keresztelő Szent János jövendő anyjánál tett látogatását ünnepelte...

A művelődéstörténész tömör végkövetkeztetése: „A Szent Péter pálcája, Kaszáscsillag, Szalmásút nevek, Péter-Pál napja és az aratás kezdete közti nyilvánvaló kapcsolat azt jelzi, hogy eleink tudtak arról, hogy ekkortájt a Nap az Orion felett jár (látni a Nap vakító fénye miatt nem láthatták), és ezt számon is tartották. Hiába, ha az ember ismeri az eget, nem szorul sem órára, sem naptárra, sem iránytűre.”

Ahogy a nyári napfordulónak kitüntetett szerepe van a naptárban – körülötte olyan személyiségek sorakoznak, mint Pádúai Szent Antal, Szent Vid, Szent Iván, Keresztelő Szent János –, úgy a télnek is. Mindenekelőtt azért, mert a IV. század első felében a keresztény egyház tudatosan az akkor december 25-re eső napfordulóra, a „győzhetetlen” Napisten (Sol invictus) pogány ünnepnapjára helyezte Jézus Krisztus születésnapját, azaz karácsonyt, amit Nagy Konstantin császár keresztény pártoló „pálfordulása” tett lehetővé. És közvetlenül karácsony előtt, illetve után van két híres szent, „Hitetlen” Tamás és János apostol (utóbbi egyúttal evangélista) napja.

Jankovics Marcell

JELES NAPOK

Fotó: Fodor Tamás

Jankovics a rá jellemző univerzális szemlélettel, a tudományos és művészi módszer kombinálásával és elragadó elbeszélő stílussal kalauzolja végig az olvasót a naptári év jeles napjain.

A mai ember számára talán meglepő, hogy ezek zöme a nagy keresztény ünnepek között helyezkednek katolikus szentek névnapjai, akikről sok elfelejtett, illetve eltüntetett ismeretet megtudhatunk. Nemcsak életük és mártírháláluk történetét, hanem azok csillagászati, természeti, időjárási, mezőgazdasági, népszokási kapcsolódási pontjait is.

Így, ha felütvé naptárunkat megnézzük, hogy az adott napon milyen névnap szerepel, és kíváncsiak vagyunk, hogy vajon kit jelöl, mit jelent az a név és mi minden kapcsolódik hozzá, érdemes Jankovics Marcell lenyűgözően érdekes és olvasmányos, gazdagon illusztrált szép könyvéhez fordulnunk.

Tamás

Naptárreform

A vallás és a kalendárium közti szoros kapcsolatra vet fényt – ezen belül arra, hogy a naptárkészítés és -korrekció, eredetileg az égi mozgások megfigyelése mindenkor (f?)papi kötelesség és el?jog volt –, hogy kikhez f?z?dik az elmúlt kétezer év két sikeres naptárreformja. Julius Caesar azzal nyerte el a jogot a római naptár megreformálására (már ez a szóhasználat is vallásos tartalmat sejtet: lásd reformáció), hogy a jelzett évben ? lett a birodalom f?papja, Pontifex maximusa. XIII. Gergely pedig az összes pápával egyetemben az ? rangban egyenes ági keresztény örököse. A római pápa latin címe ma is Pontifex Romanus. A pápai jelvények: az arany-ezüst címer, illetve zászló, a tiara és a kulcsok alapvet?en naptárkészítésre utaló szimbólumok. Az arany és az ezüst a Nap és a Hold hagyományos „fémszíne”, a kett? együtt a luniszoláris naptár feletti hatalmat jelképezi. A tiara három abroncsa a Föld naptári szempontból meghatározó szélességi köreit: a Ráktérít?t, az Egyenlít?t és a Baktérít?t jelképezi, míg a jelképes kulcsok „a mennyek és a pokol kapuinak”, a Tejút és a nappálya keresztvez?déseibe es? téli és nyári napfordulói kapuknak a zárját nyitják.

Jézus körülmetélése

A Julianus-naptárt amúgy használó egyház végül elfogadta január 1-jét az év kezd?napjának, de el?bb keresztény ünneppé, Jézus körülmetelésének ünnepévé tette. Zsidó szokás szerint a körülmetélést a születést követ? nyolcadik napon kell végrehajtani a fiúgyermeken, január 1. pedig Jézus hivatalos születésnapjától számítva épp a nyolcadik napra esik. Erre utal az újév kiskarácsony, karácsony nyolcada elnevezése. 'Körülmetelés' latinul circumcisio: innen a naptár egyik régi neve: csízió. A szólás: „érti a csíziót” a tájékozott emberre, lényegében a naptárt ismer? tudós elmére vonatkozott. A január 1-jei évkezdetet XIII. Gergely pápa naptárreformja tette általánossá a katolikus országokban (1582). A görög vallású és a protestáns államok azonban még sokáig ellenálltak a „pápista újításnak”.

Faggyas Sándor - www.magvarnemzet.hu**Ajánló**